

De Rosdoek

nr 61

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

REDACTIETEAM:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17,
5527 GA Hapert.

H. Backbier, Heike 6,
5512 NJ Vessem.

J. v.d. Biggelaar, Kerkstraat 13,
5513 AP Wintelre.

J. v. Hout, Oude Provinciale weg 15,
5527 BM Hapert.

H. Huijbers, Weverstraat 10,
5524 BE Steensel.

A. Kockx, de Pottenbakker 44,
5506 GD Veldhoven.

WIJZER VAN!

Coppens levert hoogwaardig voer tegen scherpe prijzen.

En Coppens zorgt voor **totaalbegeleiding**.

Met o.a. gratis computerbegeleiding voor de verschillende diersoorten.

En met gespecialiseerde voorlichting op het gebied van diervoeding,

huisvesting, preventieve gezondheidszorg, klimaatsverbetering e.d.

Helemaal toegespitst op verhoging van het rendement.

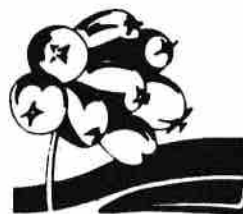
Neem contact op, u wordt er altijd wijzer van!

COPPENS
MENGVOEDERS by
HOOGELOON

Postbus 1010, 5528 ZG Hoogeloon, tel. 04978-1840

VOER VOOR RENDEMENT

**heemkundige studiekring
de acht zaligheden**

**HEEMKUNDEVERENIGING 'DE HOOGЕ DORPEN'
VESSEM WINTELRE KNEGSEL**

D E R O S D O E K

Aflevering 61

december 1991

Verschijnt 3 x per jaar

Redactieadres: Th. v. d. Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA Hapert.
tel. 04977-81671.

Administratie: C. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE Veldhoven.
tel. 040-536568.

De volgende Rosdoek verschijnt in maart '92

VAN DE BESTUURSTAFEL.....

Om eerlijk te zijn vallen de reacties op de uitnodiging met betrekking tot het vastleggen van de gegevens rondom de inmiddels al of niet verdwenen kloosters in ons kringgebied, ons wat tegen. Het is daarom dat we er toch nog eens Uw belangstelling en medewerking voor vragen. Het komt ons voor dat er nu nog veel gegevens/informatie rond deze objecten te achterhalen en vast te leggen zijn. Een klooster in onze dorpen betekende heel veel in de intussen voorbije tijd. Denk alleen maar eens aan het onderwijs, de ziekenverpleging en de bejaardenzorg. Ook op het sociaal-maatschappelijk vlak vervulden de Eerw. zusters en broeders taken die binnen het klooster en de orde-regels pasten. De komende wintermaanden bieden wellicht de gelegenheid om, samen met anderen, hier eens mee bezig te zijn. Elk object is een afgerond geheel, zodat een dergelijk "onderzoekje" vlot binnen een winterperiode kan worden afgewerkt. Het ligt in de bedoeling om met hen, die zich voor deze activiteit opgeven, vooraf een bijeenkomst te beleggen en de marsroute uit te stippelen. Ook niet-kringleden kunnen desgewenst hieraan deelnemen. Opgave kan geschieden bij een van onze bestuursleden.

Voor zover nu reeds dienstig zij vermeld dat het Heemkundig Werkkamp in 1992, gehouden zal worden van woensdag 19 t/m zaterdag 22 augustus. Het zal gehouden worden in Baarle Nassau/Baarle Hertog en worden georganiseerd door de actieve Kring Amalia van Solms. Het motto dat dit Werkkamp in het Europa-jaar 1992 meekrijgt is: "Grenzeloos Heemkamp". Hoe kan het ook anders! Dit heemkundig festival is ingepast in een cyclus van activiteiten, die in deze twedelige gemeente worden gehouden in verband met het 1000-jarig bestaan ervan. Nadere informatie omtrent deelname, kosten e.d. volgen nog tijdig in o.m. onze Rosdoek.

Uw voorzitter, Th. H. van de Ven.

DE PACHTHOEVE VAN TONGERLO TE BERGEYK.

De abdij van Tongerlo heeft in Bergeyk naast de tienden (1) een pachthoeve gehad tot het einde van de 16de eeuw. De abdij hief enkele cijzen in de Broekstraat, maar deze zijn van geringe betekenis. (2) Wanneer de hoeve in het bezit van de abdij kwam is niet bekend. In 1590 gaat de hoeve over naar de bisschop in Den Bosch. De hoeve vormt het onderwerp van dit artikel.

In 1530 maakt Bart Bak, de vroegere pachter op de hoeve, een inventarisatie van de hoeve (3) die aan de Broekstraat lag naast de pachthoeve van Postel: "in kennisse der waarheid, zo heeft mijnheer van Tongerlo liggen een hoeve tot Bergeyk aan de broekstraate benevens den hof van Postel".

DE GEBOUWEN.

De gebouwen bestaan uit "een woonhuis met 6 gebonten en enen overspronk, een boer (een spijker) van 6 gebonten heel oversuldert en die voorste kamer wel geplaveid met een scoirsteen, een schuur van 5 gebonten, een schaapskooi van 3 gebonten, een bakhuis, een torfhuis en een varkenskooy".

De gebonten waarvan hier sprake is bestaan uit eikenhouten balken die zijn samengevoegd met pen en gatverbindingen en die samen het skelet van de gebouwen vormen. De ruimte tussen de balken was in vakken verdeeld (vakwerk bouw) die opgevuld waren met rijshout en dichtge maakt met leem. Het gebont werd in elkaar gezet als een bouw pakket. Het kon even gemakkelijk weer uit elkaar genomen worden en het gebeurde vroeger dat het weer tweedehands werd gebruikt om er ergens anders een nieuw huis mee te bouwen. We moeten ons de gebouwen van de hoeve, ook het woongebouw, voorstellen als vakwerk gebouwen met lemen muren en een strooien (of rieten) dak. De inventaris valt op door het grote aantal eiken: "over die huizingen en op dit veld daar die huizen op

staan wassen derdalf honderd eycken". (noot: "derdalf honderd" is 250, n.l. 300 minus een half honderd). Eiken waren vooral in de Kempen in die tijd van grote economische waarde. Het landschap begon al kaal te worden, er waren weinig bossen behalve elzenbossen en de behoefte aan stevig eikenhout om mee te bouwen moet groot geweest zijn. Mogelijk is dit de reden dat de hoeve zoveel had geïnvesteerd in grond voor het laten groeien van eiken. De bovengenoemde eiken hebben waarschijnlijk op het Wijbos gestaan, een in het westen aan het aangeland grenzend perceel, gezien de naam die het perceel heeft. Deze veldnaam die we in 1791 in het Maatboek tegenkomen (4), treffen we ook aan bij de inventaris van de hoeve in 1569 in het boek van de Honderste Pennig (5).

HET LAND.

Het aangeland waar de gebouwen op liggen met het bovengenoemde Wijbos wordt omschreven als "die hoeve daar die huisingen op staan, zo groten hof en kleine hof ende kalverveld en een schaapsveld daar mijnheren eikenhout op staat" en het is 3 bunder in oppervlak. (Een bunder is 6 lopense en ongeveer 1.2 ha).

De akkers liggen noordelijk van de gebouwen, ten dele grenzend aan de grond waar de gebouwen op staan. Een bocht van 1.5 mudzaad (1 mudzaad is 12 lopense) is gelegen "teinde die hoeve" in het noorden. Dat moet ten noorden van het Wijbos zijn aan de andere kant van de Kerkpad op weinig vruchtbare grond, in 1791 omschreven als heide.

De Streep, een akker direct ten noorden hiervan kunnen we onmiddellijk lokaliseren aan de hand van het maatboek in 1791 (4) op de kadastrale kaart van 1830.

Drie grote akkers van elk 7 lopense, de Voorste, de Middelste, en de Achterste Bunder zijn moeilijker op de kaart te vinden. De eerste twee akkers renen aan elkaar in de zuid noord richting met Postels bezit ten westen ervan en bezit van de abdij van Sint Jakop ten

oosten. In 1791 is de veldnaam ter plaatse onveranderd de Buinder. Bekijken we de kadastrale kaart van 1830 dan vallen de lange stroken op waarin het bezit van de beide hoeven (Postel en Tongerlo) is verdeeld. De Bunder van Tongerlo grenst aan het aangeland van Postel en de akker van Postel grenst omgekeerd aan het aangeland van Tongerlo, hetgeen merkwaardig is. De derde akker grenst niet aan de eerste 2 maar ligt "daarbij".

Uit enkele aktes van de schepenenbank, kan men indirect opmaken dat Tongerlo land had ten noorden van de Molenstraat. In een akte (6) blijkt dat het erf van de Leeuw, in de vorige eeuw de de brouwerij de Rode Leeuw, reent aan bezit van Tongerlo en Postel. In een andere akte (7) lezen we dat de Leeuw, die ten noorden van de Molenstraat aan het Hof ligt, gelegen is "aen de kerckhof". In deze buurt vermoeden we de Achterste Bunder met "de andere zijde westwaards aan mijnheren van Tongerlo". Dat laatste zou een perceeltje van Tongerlo kunnen zijn dat oostwaards aan de eigen grondheer grenst en in 1569 aangeduid wordt als gelegen "in de Kerkhofakker" (4).

Het boek van de Honderste penning maakt onderscheid tussen groes-, wei- en torfveld. Groeslanden lijken van de twee het meest op tegenwoordige weilanden. Weilanden moeten we ons voorstellen als heideveld met arme begroeiing, meestal geschikt voor de schapenteelt. Daarnaast hadden we de hooilanden die men alleen in het droge seizoen kon betreden en die een keer per jaar werden gemaaid. De hooilanden waren onvoorstelbaar rijke natuurgebiedjes met voor de Kempen een relatief goede opbrengst aan veevoer. Wie niet over hooiland kon beschikken kon geen vee houden en was daarmee aangewezen op plaggen voor de bemesting van zijn land.

HET GRASLAND.

In de inventaris uit 1530 worden twee beemden

genoemd van 3 resp. 4 "grote dagmalen". Het boek van de Honderste penning geeft ze op als "groesevelt" van resp. 9 en 14 lopense. De ene heet de Celenbeemd en ligt aan de Broekerdijk. Deze dijk is de weg naar de Bergeykse Barrier. De andere beemd wordt omschreven als te liggen "teynde de Bruekerdijk en dat Eykeven" en grenzend noordwaards aan "die gemeynde Aa". Dit laatste is het riviertje de Keersop (zie de bijgaande kaart).

De hoeve bezit een groot heiveld omschreven als "een groot weyveld geheten dat Eykeven gelegen teynde van de Bruekerdijk" en als "een veld zeer groot wezend". Het boek van de Honderste penning beschrijft het als "weytvelt metten heytvelt 60 lopens". Volgens de inventaris grenst het aan 3 zijden aan "de gemeynt", dat is de heide waarvan het gehele dorp gebruik mag maken. Hiermee en door de veldnaam is de ligging duidelijk (zie kaart). Verder wordt een weiveld genoemd gelegen tussen de bovengenoemde beemd en de Broekerdijk dat "met elsen schaarhout bewassen" is. Dit zouden de twee weivelden kunnen zijn die in het boek van de Honderste penning worden beschreven als "gelegen aen de Bruekerdijck", beide 4 lopense groot (5).

De hoeve bezit een turfveld in de Kromhurken. Dit gebied is heden een van de laatst overgebleven natte stukjes in de door drooglegging en ruilverkaveling geteisterde Kempen. Ik heb het gebied doorkruist midden in de zomer en dat was niet mogelijk zonder laarzen aan. Het gebied blijft nat omdat het in een kom ligt, waardoor de afwatering bemoeilijkt wordt.

BEDRIJFSVOERING.

De volgende lijst geeft een overzicht van het bezit zoals blijkt uit de 2 boven reeds genoemde bronnen (3) en (5):

Bezit van het godshuis van Tongerlo:

bron (3) Inventaris 1510-1535.		bron (5) 100ste penning, 1569.
aangelag (met Wijbos)		(Wijbos) 21 lop
18 lop		
land (bocht)	18	(met schaapdries) 16
schaapdries + bocht		(schaapdries bij hoeve)
2 x 1.5 (*)	5	5
land (Streep)	5	4
land		
(Voorste Bunder)	7	(in de molenakker) 8
(Middelste Bunder)	7	(in de molenakker) 8
(Achterste Bunder)	7	(in de Kerkhofakker)
		12 lop
land	5 spijnt	(in de Kerkhofakker)
		5 spijnt
land (aan eigen heer)	1.5 lop	(in de Kerkhofakker)
		2 lop
land (?)	1	
Celenbeemd	3 dagm	(groese velt) 9 lop
beemd	4 dagm	(groese velt) 13 lop
weiveld met elzen		
schaarhout	?	(weyveld) 14 lop
2 beemdekens teinde		
Eikeven, die ook weivelden zijn.	?	(weyveld 2x4 lop)
		8 lop
groot weytveld (Eikeven)	?	(weyveld metten heytvelt)
		60 lop
Klotveld (Krommen Hork)	3 dagm	(torfveld in de Crommen horck)
		8 lop

(*) schaapdries waar de weg doorheen gaat -] de kerkweg.

 Uit de bovenstaande gegevens komen we tot de slotsom dat de hoeve 10 ha akker, 3.6 ha aangelag 4.4 ha beemd, 16.4 ha weiland, 1.6 ha hooiland en turfveld bezat. Nemen we het aangelag bij de beemden en laten we het weiland buiten beschouwing, dan komen we op een verhouding akker/grasland van 1.3. Deze verhou-

ding vinden we ook bij het cijnsgoed van de hertog van Brabant in Bergeyk over de periode 1400-1550 (8). De hoeve is vergelijkbaar in oppervlak (36 ha) en landgebruik met de hoeve van Tongerlo in Hoogeloon (32.5 ha) (9). Voor deze hoeve, met 15.7 ha akker en 13.3 ha beemd geldt dezelfde verhouding in de bedrijfsvoering. Bij deze hoeve is echter het oppervlak aan weiland (bijna heide) klein vergeleken bij de pachthoeve te Bergeyk. Bij deze hoeve treffen we echter een bos aan, in Bergeyk daarentegen een turfveld (9).

DE PACTERS.

De pachten zijn tijdspachten die worden afgesloten over een periode van 6 of 12 jaar. We hebben pachtcontracten voor de hoeve van Tongerlo gevonden met Jakob Haaskens (10), Jan Haaskens (11) en Frans Smolders (12). Jan Haaskens is volgens de tekst de zoon van Jakob: "gelijk Jacop haecxkens zijn vader deselve hoeve in pachinge gehouden heeft". De verpachting is in de volgende tabel samengevat: Meus Bak is waarschijnlijk lange tijd pachter op de hoeve voor Jakob Haaskens. We zien dat de overeenkomst wordt herhaald bij Jakob Haaskens (zie de tabel). Meus Bak is afkomstig van de Broekstraat. Volgens de cijnsboeken van de hertog (13) heeft hij daar land geerfd van zijn vader Johan. De twee andere pachters komen niet in de cijnsboeken voor. De pachtcontracten moesten gesloten worden voor de Bossche schepenen, dat staat in het contract en we komen ze er dan ook tegen (18) (19).

Voor 1480 vinden we geen pachtcontract meer van Tongerlo in de Bosche Protocollen. Mogelijk werden ze voordien voor de Eerselse schepenen afgesloten. Omstreeks die tijd splitste Bergeyk zich af van de schepenbank van Eersel. Blijkbaar hadden de prelaten daarna geen vertrouwen meer in de gereduceerde schepenbanken van Bergeyk en Eersel en gingen ze naar Den Bosch voor het afsluiten van de Contracten.

PACTERS EN PACTPERIODE VAN DE HOEVE VAN TONGERLO TE BERGEYK.

periode	tijdsduur pacht	pachter
? -1480		Huibert Baks (Bosche protocollen, 1480)
1480-1492	12	Jan Bak Jans (Bosche protocollen, 1480)
1492-1504	12	Meus Jan Jan Baks (Bosche protocollen, 1492)
1510		("die hoeve daar Meus Bak op woont")
? -1526	?	Meus Bak
1526-1532	12	Jakop haaixkens alias snijders.
1532-1544	12	Jacop haaixkens alias snijders.
1544-1550	6	Jan Jacop haaixkens
1550-1556	6	Frans Matheus smolders van Riethoven.
1556- ?	?	Frans Matheus smolders

DE KONTRAKTEN.

De contracten bevatten 27 punten, waarvan we er enkele bespreken. De pacht is aan een periode van 6 of 12 jaar gebonden. De pachter moet na afloop de hoeve verlaten en de helft van het gewas op de hoeve achterlaten ("de halve schaar"). De pacht bestaat meestal uit een gedeelte in goederen zoals graan en een gedeelte, dat het voorlijf wordt genoemd, in geld. Voor de hoeve in Bergeyk is het voorlijf 20 Rijnsgulden en het gedeelte in natura 14 mud rogge (10). Het is niet bekend of de verpachting bij opbod is gebeurd, zoals bij een hoeve van het Groot Gasthuis te 's Hertogenbosch (14). Bij deze hoeve is de pacht 15 mud rogge en 20 Rijnsgulden. In een volgend contract van 1544 bestaat het voorlijf uit 12 carolus gulden en moet het volgende bijgeleverd worden: "12 ellen vlessen laken, eenen nieuwen sack houdende een half mudden roggen en een

lopen raepsaets.. te leveren en te betaelen tot hoegeloen oft daer omtrent daer mijnen heer compt rekenen" (11).

De pacht moet betaald worden op Sint Maarten in de maand november op de pachthoeve van de abdij te Hoogeloon "alsoe dat gewoonlijkck is gheweest altijt te doen.." De pachter moet 2 maal per jaar in mei en op Sint Maarten in november komen afrekenen op de hoeve te Hoogeloon: het gaat hier om kosten van reparatie "bij mijn heeren regenten te brengen allet tghene dat hij aen reparatie en andersins van mijns heeren wegen verleet en vuytgegeven sal hebben oft ontfangen sal hebben". Bovendien moet hij in mei opgeven hoeveel koren hij zal gaan leveren op zijn pacht en "de reste sal hem men hem te ghelde setten nae mercktganc nae doude maniere en oft hij dan zoe veel naemaels nyet en leverde, gelijk hij vercleert hadde, zoe mach mijn heer eysschen coren oft gelt nae sijne beliefte".

De pacht bestaat uit een gedeelte in natura, zoals we reeds hebben gezien, maar de pachter heeft blijkbaar in mei bij de halfjaarlijkse afrekening de mogelijkheid om het aandeel in natura van de pacht te wijzigen. Het omrekenen van het gedeelte in natura naar geld gebeurt volgens oud gebruik, hierover levert het kontrakt geen nadere informatie.

Het vee dat tot de hoeve behoort is 47 Peters waard ("tselve tot 18 stuivers gerekent") en de pachter staat voor dit bedrag garant. Dat wil zeggen, dat het vee dat hij zal achterlaten bij het aflopen van het kontrakt dezelfde waarde moet hebben. Soms wordt het vaste aantal beesten dat op de hoeve moet blijven de ijzeren beesten genoemd. Met dit "bedrijfskapitaal" kon voldoende mest worden geproduceerd om de gronden van de hoeve vruchtbaar te houden en om een constante opbrengst veilig te stellen. Het is het bedrijfskapitaal waarmee de hoeve in stand blijft. De levende have wordt in het kontrakt niet nader opge-

somd, zoals bij de hoeve te Hoogeloon. Bij deze hoeve, die iets groter is in vergelijking met de hoeve in Bergeyk, behoren 10 koeien, 6 ossen, 22 runderen, 50 schapen en 6 of 7 paarden (9).

DE TIENDSCHUUR.

De pachter is gehouden de tienden (in granen) waarop de abdij recht heeft te Bergeyk, te ontvangen en "wel te bewaren en te hanteren, alle mijns heeren rogge, die van allen mijns heeren thyende tot bergeyck en daeromtrent geleghen, aldoer opten spijker gelevert en gebracht sal wordden".

In het kontrakt van 1544 staat het heel mooi omschreven: "dat selve coren zoude Jan al moeten ontfangen bewaren regeren winden en keeren". De hoeve bezit een tiendschuur, ook boer of spijker genoemd, hetgeen blijkt uit de volgende passage in het pachtkontrakt: "item Jacop is oick sculdich op sijnen cost en last alle die huysinghen, schueren, stallen, koeyen, en den boer oft spijkere wel en loffelick te onderhouden in behoerlijcker reparatien van wanden en daecken". De wanden die van fitselwerk en leem waren, moesten af en toe gerepareerd worden, aangezien de materialen die gebruikt werden niet duurzaam zijn. In een pachtkontrakt van het Groot gasthuis in Den Bosch (14) staat het apart genoemd: "de laet zal die wenden (wanden) van den hoeven houden in goeden loffbaerlicke ghereke". In dat kontrakt is de laet (pachter) verplicht om "alle jaer decken of te leveren thien vymen dack stroes", dus ook de daken waren zeer onderhouds gevoelig. In het kontrakt van de pachthoeve in Bergeyk staat geen bepaling over het decken met stro.

Over de boer nog het volgende: in het centrum van Bergeyk aan wat vroeger de Beestenmarkt heette, heeft mogelijk een tiendschuur gestaan omdat "een huysinge metten gronde genaempt de Boer aent eynde" hier voorkomt (15).

Mogelijk is het huis vroeger een pachthoeve geweest. De abdij van Sint Jakop had in het centrum van Bergeyk bezittingen, maar een pachthoeve van deze grondheer wordt niet vermeld.

De pachter wordt bij het innen van de tiende ontslagen van "crimpen en laecken" en krijgt hij een 25ste deel van een mud rogge. Bij het opslaan kromp het koren en aangezien het koren werd geind per mud, een inhoudsmaat, moest hiermee rekening worden gehouden.

Naast de tienden die de abdij int, moet ze ook tienden betalen aan de pastorie van Bergeyk: "alsulcke drye lopen roggen als de cureye van bergheyck jaerlijcxs heffende es utter grooter thienden van bergheyk, waaraf dyrste jaer es anno 45" (de grote tiende zijn de tienden op de granen). Behalve deze tiende moet de abdij 2 mud en 3 lopen rogge aan cijns betalen aan de pastorie. Dit laatste bedrag wordt door de abdij betaald, het eerste door de pachter. De pachter mag de rogge niet verkopen en daar staat een boete op van 2 stuiver per viertel boven op de marktprijs.

Het ruwaars zoals gras, hooi en heistrooisel moet op de hoeve blijven. Deze bepaling komt in de meeste pachtkontrakten voor en geeft aan dat dit materiaal in die tijd veel waarde had voor de bedrijfsvoering. Zonder hooi kon men geen vee houden en zonder mest en heideplaggen kon men het land niet vruchtbaar houden. De pachter zal het ruwaars "ten meeste profijte bekeeren om die lande daer mede te mesten en de huysinge te onderhouden".

Aan de mest wordt een afzonderlijk punt gewijd: "item als Jacop te half meerte van de hoeve trecken en scheyden sal, soe sal hij sculdich sijn een goede messie daer te laten alsoe dat behoert tot goets mans prijse en nae gelegheneyt van den hoeve.

ANDERE VOORWAARDEN.

De pachter moet alle cijnzen betalen die op de hoeve drukken. Voor de pachthoeve van Tongerlo in Bergeyk vinden we de volgende opsomming in de inventaris van 1559 (16):

den persoon van eik..2 mudden 3 lopense rogge
den heeren van St. Jacobs.....2 peters
(in een volgende inventarisatie: 34 stuivers)
den eygen heer (Hertog van Brabant).....
.....23 stuivers min 1 ort
der vrouwen van toren (klooster van Thorn)...
..7 stuiver min 1 ort en 1 lop rogge, 0.5 lop
mouts

In de cijnsboeken van de hertog komen we het bovenstaande bedrag niet tegen, in de plaats daarvan zijn er 2 bedragen: huis, hof aan de broekstraat 12 st 4d ort en een perceel met een cijns van 5 st 4d ort (13).

Het is opvallend dat we hier alle grootgrondbezitters in Bergeyk opgenoemd vinden. Dit wijst er op dat Tongerlo de hoeve niet als een geheel in bezit heeft genomen, maar dat zij het bezit heeft samengesteld uit gronden van andere grondeigenaren die al dan niet eerder ontgonnen waren. Hetzelfde geldt ook voor de pachthoeve in Hoogeloon (9).

Als tegemoetkoming voor het betalen van de bovengenoemde cijnzen, mag Jakop de cijns die de abdij heft te Bergeyk innen en behouden. We hebben reeds gezien, dat het cijnsgoed van de abdij in Bergeyk klein is. Tevens blijkt dat de abdij ook enkele percelen te Bergeyk verpacht in erfpacht (3). Het gaat om de volgende percelen:

bocht op het lo 1 mud rog
beemd op het lo 1 mud rog
beemd op het lo 1 mud rog
aangelag met huis opt lo 1 mud rog
2 beemden, die Varenhoevels
daar die gemein a doorloopt 1 mud rog
beemd opt lo, die dode vloet ?

De pachter heeft de verplichting om per jaar 50 "eiken heesters" te planten. Deze heesters

moesten voorzien in het schaarhout dat nodig was om de haarden en de ovens te stoken.

De pachtheer mag ten allen tijde op de hoeve eiken planten: "item oft mijn heer een plaxken lants met eekelen woude doen besayen oft beplanten, dese hoeve toebehoerende, dat sal mijn heer mogen doen sonder Jacops tegen seggen". De aanwezigheid van deze voorwaarde verbaast niet gezien de 250 eiken die op het aangslag van de hoeve stonden.

In het kontrakt is ook opgenomen, dat de pachter het knapengeld moet betalen "nae oude gewoenten, te weten 5 stuiver voer een roef wollen". In het andere kontrakt wordt gesproken van "mijn heren gesellen" in plaats van "knappen". Het gaat hier waarschijnlijk om kleding voor de knechten die blijkbaar in dienst van "de heer" waren en niet in dienst van de pachter.

Daarnaast zijn hand en span diensten verplicht. Dit gebruik stamt uit de tijd dat men onvrijen had op de hoeve. Hieruit is later de erfpacht ontstaan, waarbij de vroegere onvrijen de grond van de grondheer in erfpacht kregen. Tegelijk moesten deze echter bepaalde werkzaamheden voor de grondheer blijven verrichten. We vinden in het kontrakt hier het volgende punt: "item noch sal Jacop mijnen heer den prelaat doen die diensten ende crauweyen also dat ghewoenlijck is, aengesien dat sijn voersaten des vorschreven prelaets gherste van der thienden van Mierlo pleghen te halen en tot Westerhoven oft bergheyk die te voeren". De pachter moet de wagelieden die rogge komen halen de kost geven.

Aan het kontrakt waren zekere risico's verbonden, de oogst kon mislukken. Hierover bepaalt het kontrakt: "item van haghele en van gemeynen heervaerden (oorlog) sal mijn heer cortsel en afslach doen nae gelegentheyte van den schaden en also andere heeren daaromtrent haren pachters doen sullen naer advenant dat die schade getaxeert sal worden". In het volgende

kontrakt wordt de schade bij hagelslag vergoed en "gelijcken van gemeynen heervaeren in den velde en oyck in de schueren tot Sint andriess toe en nyet langer".

De overdracht vindt plaats "te half Meerte" en bij vertrek zal de pachter een derde deel van het land braak en de rest bezaaid laten, "alsoe hij daerop selve soude hebben blijven woenen". Hieruit blijkt dat dit een jaarlijks terugkerende werkwijze is, die niet gebonden is aan het vertrek van de pachter. In het volgende kontrakt staat hierover: "en dat derdendeel van al den landen sal hij laten braeck liggen, nyet dat archste noch oyck dat beste om bij den toecomende laet met zomervruchten besayet te worden". Uit deze passages blijkt dus, dat we niet met een drieslagstelsel te doen hadden, maar dat op half maart nog niet alles was ingezaaid. Met zomervruchten zal men haver, gerst en boekweit bedoeld hebben zijnde gewassen die in het voorjaar werden gezaaid. (de boekweit oogst was met name niet bestand tegen nachtvorst).

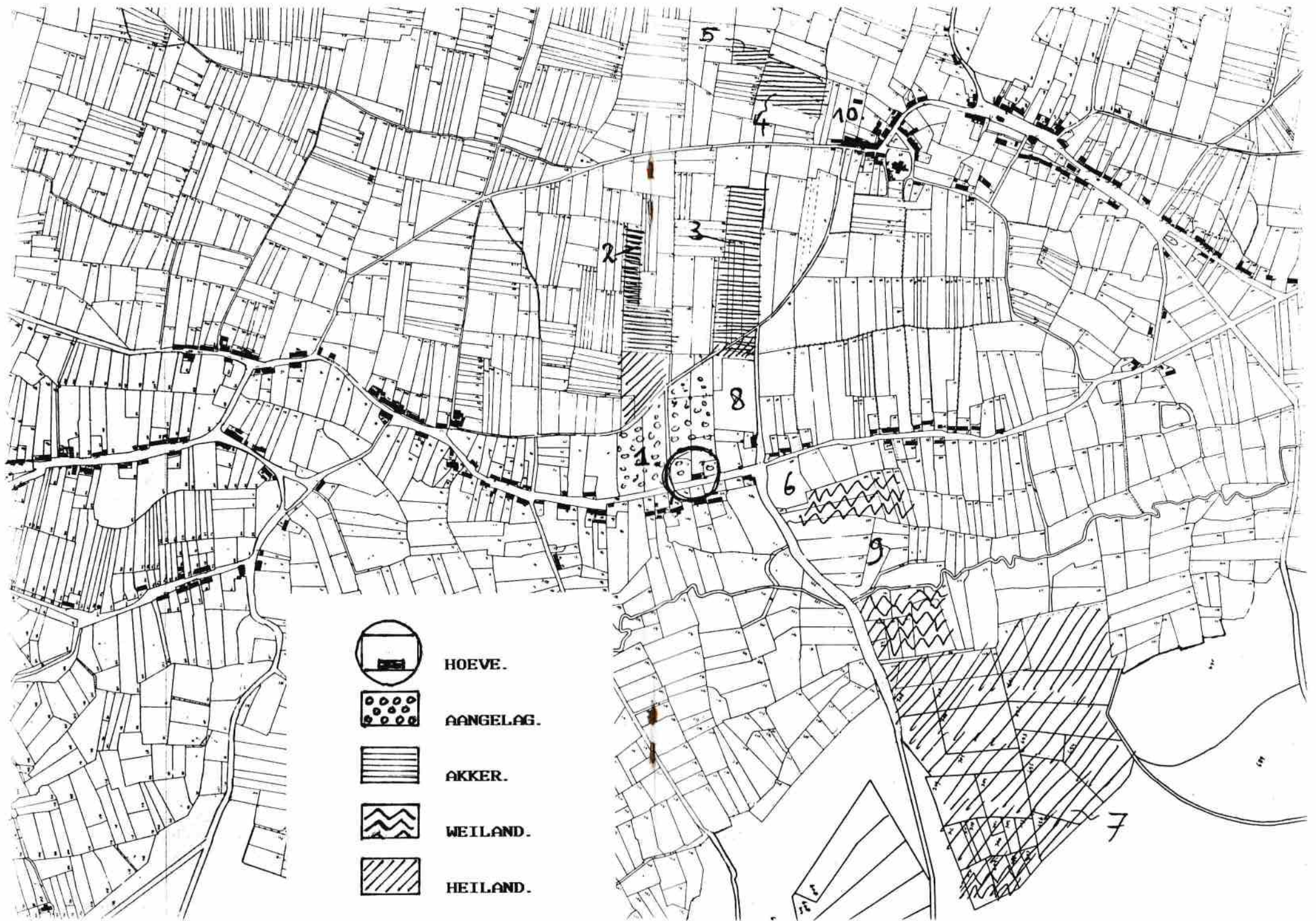
Jakop Haakskens moet in 1532 een schaapskooi bouwen voor een waarde van 31 rijnsgulden, hij krijgt hiervoor 12 gulden korting op zijn pacht. Alle hoeves van deze grootte hadden een schaapskooi.

DE MEIER.

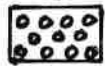
De meier is degene die in opdracht van de abdijs toezicht houdt op het goed van de abdijs. In de middeleeuwen was de meier veel meer, hij werd aangezocht om de rechtspraak die de abdijen over hun laten (pachters) deden uit te voeren aangezien dit laatste aan de abdijen niet toegestaan was.

De meier ter plaatse is Jan Kok in Hapert. Dat vinden we vermeld bij de getuigenverklaring van het pachtkontrakt in 1544: "daarbij waren als getuygen Jan cock, meyer tot hapert...".

We vonden tussen de kontrakten een brief ge-

HOEVE.

AANGELAG.

AKKER.

WEILAND.

HETLAND.

NUMMERS OP DE KAART.

1. Wijbos,
2. Streep,
3. Voorste/Middelste Bunder,
4. Achterste Bunder,
5. Kerkhofakker (Kerkenbocht),
6. Celenbeemd,
7. Eikeven.
8. Blaue hoef van Postel,
9. Katerbroek,
10. Leeuw.

schreven door deze meier, waarschijnlijk aan de amenuensis. Deze uitzonderlijke brief die door een gelukkig toeval bewaard is gebleven heeft een informele stijl die sterk contrasteert met de zakelijke taal van de kontrakten. De ontvanger is blijkbaar een vriend: "Weet meester peter, goede vrient, u sal gelieven te weeten hoe nadat ick soe laetstmael hadde gescreven dat ick tot tongherloe soude comen ontrent sinte joannes mysse, hetwelck mij niet mogelijk en is om andere saken wille, maer ick sal alsoe corts comen als ick can". Vervolgens gaat de schrijver verder over een gesprek dat hij heeft gehad met Huibert Baks, die zegt hij geen beslag zal leggen op goederen en tienden van Tongerlo en die zich ekskuseert omdat hij dit werk moet doen: "en hij bid mijne heer van tongherloe dat mijn heer sijne eerwerdycheyt op huybrechten niet en wil verstoeren, want hij moet doen als officier dat hem van luydick woert bevoelen". Vervolgens gaat het over Jan Jakobs: "daer ben ick gheweest in die beemden en op dat lant en oick in den beemt dien hij gecocht heeft, hetwelck is eenen costelijcken beemt van gronde als in alle dat broeck liggen mach en mij dunckt nae mijn beste verstant dat mijns heer hoeve daer bij meer verbeetert sal sijn dan

vereerghert als hij dat lant algeheel sal thoelen". De brief is niet gedateerd, maar we vermoeden dat hij geschreven is in de periode dat Jan Jacob Haaskens de hoeve pacht, in de periode 1545-1550. Dan gaat het verder over andere pachten. De brief eindigt vertrouwelijk: "hiermede sijt god bevoelen die mijnen heer en u langhe wil gesparen in gesontheyt. Ghescreven op sinte peters avont". De brief is getekend: " Jan cock meyer altijt u dienaer bereet". (zie de transkriptie in de appendix) Blijkbaar heeft Jan een beemd gekocht die op zijn kwaliteit beoordeeld moet worden.

Het gebeurd ook, zoals met Jan Baks, dat de pachter een stukje grond van de hoeve achterhoudt. Bij Jan Baks wordt dit rechtgezet in het kontrakt van 1544, waarbij Jan Haaskens in pacht neemt al het land, de beemden, heiden en weiden en "oyck dat stuxsken lants welck bartholomeus bax onlancxs mijnen heer bekent heeft den goidshuyse van tongerloe toe te behoeren, gelegen ontrent der hoeve voirschreven".

In de inventaris staat hierover: "item dit perceel heeft bartholomeus back gehouden voir zijnen erve van den tijde dat hij van de hoeve trock en is yerst weder commen aen mijn here anno 1538" (16). Het perceel waar het om gaat is een akker gelegen aan de Plaatse, in het centrum van Bergeyk.

SLOT.

Bij deze beschrijving van hetgeen is bewaard gebleven over de pachthoeve zijn we alle aspecten van het boerenbedrijf tegengekomen. We lezen over gebruiken die we niet meer kennen en we leren hoe men in die tijd omging met bezit. Al met al is dit een boeiende bezigheid waarvan ik hoop dat ze ook in de buurtgemeentes meer beoefend zal gaan worden.

REFERENTIES.

- 1) F.C. Theuws, "De Middeleeuwen centraal", Kempenproject 3, uitg. Brabants Heem p 129.
- 2) D. Vangheluwe, Rosdoek nr. 55 (1990).
- 3) Archief Tongerlo II 292, abdij Tongerlo, fol 91 (1510-1539). Inventaris van de pachthoeve te Bergeyk, opgemaakt door Bartholomeus Back, die in 1526 als pachter op de hoeve wordt opgevolgd door Jacop Haeyxkens alias Sniijders. De beschrijving is opgemaakt anno 1526 blijkens de aanhef op OLV avond Conceptionis.
- 4) Archief Zuid-oost Brabant, Bergeyk, nrs 299, 300. "Leyst of memorie van zodanige landerijen van Bergeyk door den geswooren Landmeeter Adrianus Borenbergen ter Requisitie van de Heeren Raa en Rentmeester Generael der Domeynen van Brabant.." 7 Oct 1791.
- 5) Rijksarchief den Haag, Raad van State nr 2166 LL (9 dec. 1569). Boek van de "honderste Penning" een belasting uit de 80-jarige oorlog geeft een opsomming van alle bezittingen in de Kempen met de eigenaren en huurders en het oppervlak.
- 6) Archief Zuid-oost Brabant, Bergeyk, R23 f89v, "een stuck erffs geheyten den leu groot omtrent thien lopensaet, gelegen tot Bercheyck aen die plaetse neven die gemeyn straet, tusschen erfenisse van Tongerlo en Postel".
- 7) Archief Zuid-oost Brabant, Bergeyk, R23 f162v, "een stuck tuelbaer ackerlants aen den kerckhof opten Leu".
Archief Zuid-oost Brabant, Bergeyk, R24 f144v, "tuelbaer ackerlants gelegen aen de kerckhof op den Leeuw".
- 8) D. Vangheluwe, Historisch Geografisch Tijdschrift, in voorbereiding.
- 9) A. van der Zee, "Die Hoeve tot Loon", Kempenproject 3, uitg. Brab. Heem pag. 27-47.

- 10) Archief Tongerlo, Abdij Tongerlo, nr ? 15 nov 1526, pachtkontrakt hoeve Bergeyk met Jacop Haeyxkens.
14 nov 1532, pachtkontrakt hoeve Bergeyk met Jacop Haeyxkens.
- 11) Archief Tongerlo, Abdij Tongerlo, nr ? 5 mei 1544, pachtkontrakt hoeve Bergeyk met Jan Haecxkens.
- 12) Archief Tongerlo, Abdij Tongerlo, sectie II, 283, f352-356 24 aug 1549, pachtkontrakt hoeve Bergeyk met Frans Matheus Smolders.
- 13) Algemeen Archief Brussel, Chambres des Comptes, censier Bergeyk, nr 45052 (vanaf 1543).
- 14) Archief Godshuizen Den Bosch, archief Groot Ziekengasthuis, inv Van Rooy (1963) nr 2433. Akte van verpachting voor schepenen van Den Bosch in 1481.
- 15) Archief Zuid-oost Brabant, Bergeyk, R24 f43v, (1617).
- 16) Archief Tongerlo, Abdij Tongerlo, sectie II nr 293 f104v, inventaris van de hoeve tot Bergeyk.
- 17) Archief Tongerlo, Abdij Tongerlo, sectie II nr ?, brief van Jan Cock, meier (1545-1550).
- 18) Gemeente Archief den Bosch, Bosche protocollen, Bergeyk oct 1479-sept 1480, f204v 9 maart 1480: Jan van Ysselt alias van den Elsack, rentmeester van het klooster Tongerlo verhuurt voor 12 jaar vanaf Sint Geertruid a.s. aan Jan Back Jans een hoeve metten thienden, chijnsen, pachten. Vroegere laat: Huybrecht Back.
- 19) Gemeente Archief den Bosch, Bosche protocollen, Bergeyk oct 1492-sept 1493, f47-48. De rentmeester van de abdij van Tongerlo verhuurt aan Meeus Jan Jan Back voor 12 jaar een hoeve in de parochie Bergeyk. De vroegere huurders: Hubrecht Back en Jan Jan Back.

APPENDIX.

Brief van Jan Cock, meier. (tussen 1545-50)
Archief Tongerlo, Tongerlo A VI 24 f238.

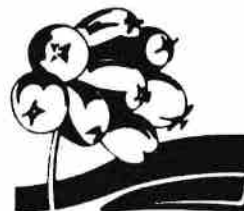
Weet meester peter, goede vrient, (u) sal gelieven te weten hoe (na) dat ick so laestmael hadde gescreven dat ick tot tongherloe soude comen ontrent sinte Joannes mysse, het welck mij niet moeghelijck en is om andere saken wille, maer ick sal alsoe corts comen als ick can. Soe haddy mij laestmael ghescreven van huybrecht bax. Daer ben ick bij gheweest ende hij heeft mij geseet dat hij niet en wil op mijns heer van tongherloe goeden oft thinden niet soeken oft tijden oft hij en heeft deese tijt egheene last oft beveel mijns heer goeden te beslaen oft te arasteren ende hij bid mijne heer van tongherloe dat mijn heer sijne eerwerdycheyt op huybrechten niet en wil verstoeren, want hij moet doen als officier dat hem van luydick woert bevoelen ende wil mijnen heer behulpich sijn waer hij can.

Item aengaende van Jannen Jacobs tot bercheyk, daer ben ick gheweest in die beemden ende op dat lant ende oick in den beemt dien hij gecocht heeft, het welck is enen costelijcken beemt van gronde als in alle dat broeck lighen mach en mij dunckt nae mijn beeste verstant day mijns heer hoeve daer bij meer verbeetert sal sijn dan vereerghert als hij dat lant algeheel sal thoelen. Item dit is dat lant dat hij verhuert heeft. Item lemnen sijn swaegher twe ackerkens tsamen groot drie lopensaet ende staet met coren. Item peter geelis enen acker groot ontrent twe lopensaet ende het staet met coren ende hier af gaet die hueringhe al af vuyt dit jaere ende sal hijt selver weeder om aenveerden ende bij die hoeve behouden. Item van den houte tot westerhoven, die heb ick int recht, wanneer ick wat gebuert heb dan sal ick tot tongherloe comen. Hier meede sijt god bevoelen die mijnen heer ende (u) langhe wilt gesparen in gesontheyt.

Gescreven op sinte peters avont. Jan cock meyer altijd u dienaer bereet.

november 1991,

D. Vangheluwe.

**heemkundige studiekring
de acht zaligheden**

Nieuwe leden:

Heer P.T. Adriaans,	Eersel.
Mevrouw M.v. Lisdonk-Jacobs,	Veldhoven.
Mevrouw E. Schoofs-Eliëns,	Veldhoven.
Hr. F. Schoofs,	Veldhoven.
Heer H. Jacobs,	Oerle.
Mevrouw Jacobs,	Oerle.

VAN DE BOEKENPLANK.

Tweeduizen jaar kerken: van catacomben tot kathedraal/ door E. Norman. Den Haag: SDU, 1990. 312 p. prijs f. 95,- ISBN 90-12-065453.

Rijke oogst van schrale grond: een overzicht van de Zuid-Nederlandse materiële volkscultuur, ca. 1500-1900/ samengest. door Charles de Mooij en Renate van de Weijer. Zwolle: Waanders, 1991. 192 p. prijs f. 45,- ISBN 90-6630-277-1.

Middeleeuwen in beweging: bewoning en sameleving in het Middeleeuwse Noord-Brabant: bronnen, methodiek, nieuwe resultaten/ red. A. J. Bijsterveld, B. van der Dennen en A. van

der Veen. 's Hertogenbosch: Stichting BRG, 1991. 118 p. prijs f. 29,50, ISBN 90-72526-14-7.

Kostschool..... een les voor het leven ?/ samengest. door M. Ficq-Wijnen en J. van Muilekom. 's Hertogenbosch: Noord-Brabants Genootschap en Stichting BRG, 1991, 142 p. prijs f. 14,40 (excl. verzendkosten), ISBN 90-70814-43-9

Over geestdrift en bevlogenheid, 75 jaar Ons Middelbaar Onderwijs/ door Theo Hoogbergen. Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1991. XXXIV, 507 p. prijs f. 80,- (Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland; deel 86) ISBN 90-70641-36-4.

Tijdschrift voor de Sociale Geschiedenis, 17(1991), nr. 1. Betreft het themanummer over aspecten van de geschiedenis van het Kempische platteland in de periode 1750-1900 met o.m. een bijdrage van Cor van der Heijden en Gerard Rooijackers aan de hand van de fotocollectie De Buck/Gindra en ontwikkelingen van de Kempische landbouw door Gabriël van den Brink. Besteladres: Mevr. M.J. van der Beek, Prins Mauritsstraat 2, 2291 BR Barendrecht. prijs f. 16,75 (excl. verzendkosten)

Brabantse heraldiek in historisch perspectief/ door A.H. Hoeben. Helmond: Michon, 1991. 127 p. prijs f. 52,50 ISBN 906761-079-8.

Jongens op kostschool: het dagelijkse leven op katholieke jongensinternaten door Jos Perry. Utrecht: Bruna, 1991. 160 p. prijs f. 20,50 ISBN 90-229-7913-X.

Bij de zusters op kostschool: geschiedenis van het dagelijks leven van meisjes op rooms-katholieke pensionaten in Nederland en Vlaanderen/ door Marieke Hilhorst. Utrecht: Bruna,

1991. 167 p. prijs f. 20,50 ISBN 90-229-7809-5

Onbedorven schilderachtige toestanden: het boereninterieur in de Nederlandse schilderkunst in de 19de en 20ste eeuw: catalogus bij tentoonstelling, gehouden in o.a. Museum Kempenland te Eindhoven van 9 maart tot 5 mei 1991. Eindhoven: Museum Kempenland, 1991. 92 p. prijs f. 15,- ISBN 90-72478-08-8

Valkenswaard van 1900 tot nu/ door Willem Dings. Hulst: Van Geyt Productions, 1991. 102 p. prijs f. 57,50 ISBN 90-5327-005-1

Nederlandse oecologische flora: wilde planten en hun relaties/ door E.J. Weeda, R. Westra, Ch. Westra e.a. Dl. 4. Amsterdam, Hilversum: IVN, VARA, 1991. 317 p. ISBN 90-6301-021-4

Sateliëtbeeldatlas van Nederland/ publ. van Spot Image. Den IJp: Robas Productions, 1991. 188 p. prijs f. 110,- ISBN 90-72770-26-9

In vogelvlucht/ samenst. en red. Ad van Gool; fotografie Fred van Laarhoven. Dl 1: Eindhoven en omliggende gemeenten. Hapert: Kempen Pers, 1991. 119 p. prijs f. 49,90 ISBN 90-70427-80-X

Hell's highway: de 101e Airborn Divisie tijdens de operatie Market Garden/ door G.E. Koskimaki. 2 delen. Hapert: Kempen Pers, 1991. 239 + 256 p. prijs f. 59,50 ISBN 90-70427-93-1 en 90-427-94-X

Roomse sprokkelingen: overleveringen en andere verhalen uit Knegsel, argeloos bijeengezocht en -geraapt in het jubileumjaar van pastoor Harrie Peters/ samengest. door M. Geerts, N. Heeren, H. Klaasen en A. Lieberom; uitgeg. onder auspiciën van Heemkunde Vereniging "De Hooge Dorpen". Knegsel: s.n. 1991. 69 p. prijs f. 5,- (excl. verzendkosten)

Besteladres: André Lieberom, Sparrenlaan 3
Knegsel, tel. 04970-14143. Naschrift: Bevat
naast kerkhistorie een aantal verhalen en lie-
deren die een beeld geven hoe de plaatselijke
bevolking van een Kempisch dorp met het kerk-
gebeuren meeleeftde en omging.

Inventaris van het archief van het dorps-
bestuur Netersel, (1554-1810); de archieven
van de burgerlijke armbesturen Netersel en
Bladel (1702-1967) en van de kollektie Hooijen
(1752-1876)/ samengest. door N.A.J.C. van
Limpt. Bladel: Gemeente Bladel en Netersel,
1991. 86 p.

De zorg om het Philips meisje: fabrieksmeis-
jes in de electronische industrie in Eindho-
ven, 1900-1960/ door J.M.L. van Drenth.
Zutphen: Walburg pers, 1991. 295 p.
ISBN 90-6011-737-9

Jikkens merante: sprokkelen in Brabantse
spreuken/ door Cor Swanenburg. Den Bosch: Hei-
nen, 1990. 94 p. ISBN 90-70706-09-1

Kroniek van de Kempen/ door Harrie Franken
e.a. Dl. 9: Verzameling van publikaties zoals
die zijn verschenen in de loop van 1989 in het
weekblad Kempenland info/ publ. van de Sticht-
ting Kroniek van de Kempen. Hapert: Kempen
Pers, 1991. 177 p. prijs f. 42,50
ISBN 90-70427-71-0

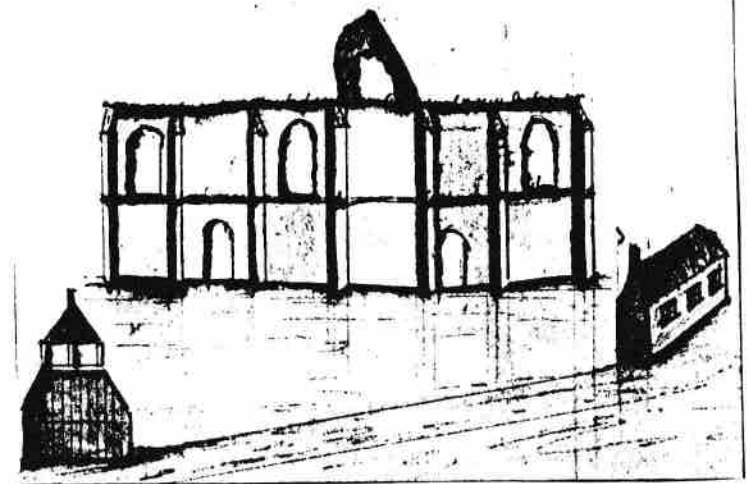
H. Huijbers.

GOTHISCHE DORPSKERKEN EN -TORENS VAN DE KEMPISCHE ZANDGRONDEN. (2)

De Kerk van Westerhoven. (figuur 9)

De kerk van Westerhoven was een van de doch-
terkerken van Bergeijk en had Sint-Servatius
als patroonheilige. 1

*Als witness van de Kerk van Westerhoven
Klokken Ringl. en Schrol, Defondu 1789*

Figuur 9: Ruïne van de kerk van Westerhoven
volgens een tekening van Verhees uit 1789.

Ook de tekening van de kerk van Westerhoven
die Hendrik Verhees in 1789 maakte, geeft
evenals die van Casteren een ruïne weer. De
schets laat niet meer zien dan een muur met op
ongeveer halve hoogte een druiplijst, een aan-
tal steunberen en achter de muur een brok hog-
er opgaand metselwerk, waarin een boog is te

onderscheiden. We menen uit die gegevens te mogen afleiden dat de kerk evenals alle voorgaande bestond uit een eenbeukig schip en een smaller koor. Het hoger opgaande metselwerk moet de triomfboog zijn geweest die schip en koor scheidde. Het getekende metselwerk betreft dan de zuidgevel met links van de triomfboog de gevel van het schip met vier traveeën. In die gevel een ingang in de tweede travee vanaf het westen en een spitsboogvenster, boven de druiplijst, in de eerste en de derde travee. Het koor, rechts van de boog, lijkt twee traveeën te hebben en de meest rechtse steunbeer lijkt al iets gedraaid te zijn voor het begin van een driezijdige koor-sluiting. Maar dan schrijven we Verhees een mate van nauwkeurigheid toe die niet strookt met andere ervaringen. Ook het feit dat de zuidgevel van het koor alleen maar iets verdraait lijkt te zijn ten opzichte van die van het schip, behoeft er niet op te wijzen dat schip en koor even breed waren. Waarschijnlijk had ook de kerk van Westerhoven een koor dat smaller was dan het schip. Verder is duidelijk dat in het koor in de zuidgevel een ingang voorkwam in de eerste travee vanuit het westen en in de volgende travee een spitsboograam. Ook bij de kerk van Westerhoven stond, blijkens de tekening van Verhees, een luidhuis, links vooraan op de tekening en rechts vooraan de school.

Van de kerk van Westerhoven zullen de laatste sporen wel zijn uitgewist. Zij moet hebben gelegen op het kerkhof tegenover de huidige kerk, in het dorp. En het lijkt weinig voor de hand liggend dat men, in een overvol kerkhof, de funderingen heeft gespaard van wat in de achttiende eeuw al een ruïne was.

De kerk van Zeelst. (figuur 10)

De parochiekerk van Zeelst stond tot de bouw van de huidige kerk in de binnenbocht van de

weg, aan de buitenzijde waarvan de huidige kerk is gelegen. Sint Severinus was de patroonheilige. Volgens van Laarhoven² zou de kerk in 1871 zijn afgebroken. Het behoeft dus niet te worden uitgesloten dat er nog foto's van in omloop zijn. De tekening van Verhees geeft een kerk weer die waarschijnlijk eenbeukig is en vier traveeën lang. Van Laarhoven spreekt van drie traveeën, wat niet is uit te sluiten, maar gezien de drie traveeën rechts van de dwarsbeuk op tekening en het feit dat de dwarsbeuk toch ook ongeveer de breedte van een traveelengte moet hebben gehad, houden wij het vooralsnog op een vierde travee ter plaatse van de dwarsbeuk.

Figuur 10: De kerk van Zeelst volgens een schets van Verhees in 1788.

Het koor is niet te zien omdat het aan het oog wordt onttrokken door de noordelijk dwarsbeuk, die die lager is dan het schip. Op de westgevel staat een klokketorentje maar links vooraan is ook een luidhuis te zien. Jacques Bijnen³ schrijft dat het luidhuis is gebouwd toen in 1742 de toren te zwak bleek voor zijn functie. Die toren is ongetwijfeld de dakruiter op de westgevel geweest. Niets wijst er op dat Zeelst ooit een andere kerktoren heeft gehad.

Eersel, 24 februari 1991.

Herman Strijbos.

1. F. Teuws, zie noot 7.
2. Zie noot 1.
3. Zie noot 2.
4. J.F.C.M. Bijnen: Archeologisch onderzoek naar de voorgangers van het huidige kerkgebouw in Oerle; Oerle 1986; J.F.C.M. Bijnen: Archeologische reconstructie van het Laat-Middeleeuws kerkgebouw te Oerle; Brabants Heem 39e jaargang nummer 3, 1987.
5. J.J.A. Buylinckx: Bijdrage in Hapert zoals het vroeger was van M.J.C. Hurkmans, Retie 1977.
6. Nico Roymans in: De negende Zaligheid, door Roymans, Van der Heyden, Baelemans en Verachterd; Bladel 1975.
7. Stan Leurs en Dr.C.F.X. Smits: Oude Nederlandse bouwkunst, Kempische torens; in Oude Holland, 1918, eerste en derde aflevering.

Streekrecepten.

In het mededelingenblad van de Academie voor de Streekgebonden Gastronomie van oktober 1990 kwamen wij het volgende, o.i. erg smakelijke recept voor het klaarmaken van "kip op grootmoeders wijze" tegen. Wij wilden U dit niet onthouden.

Kip op grootmoeders wijze.

Benodigheden.

Een hoevekip (ca 2 kg.) 1 kg. verse champignons, drie sneden licht gerookt spek, 200 gr. zuurzoete uitjes, 2 grote uien, 2 soeplepels azijn, een half glas witte wijn, 400 gr. verse room, 150 gr. boter, zout, peper en peterselie.

Werkwijze.

Snij de kip in stukken en laat ze goed aanbakken in 100 gr boter. Voeg azijn toe, zout en peper en laat anderhalf uur zachtjes stoven.

Laat in een andere pan 50 gr. boter smelten, voeg er de twee, in dunne schijfjes gesneden uien bij en laat kleuren.

Voeg er de in stukjes gesneden champignons bij (niet wassen, zo behouden ze al hun frisheid), zout, peper en laat een uurtje zachtjes stoven.

Snij het spek in stukjes van ca. 1 cm, bak ze aan in heel weinig boter en laat ze zachtjes uitzweten.

Als de kip klaar is, verdun dan het braadvocht met de witte wijn en voeg er het spek, de champignons, de zuurzoete uitjes en de room aan toe.

Verwarm alles opnieuw, schik de kip op een schotel en strooi er peterselie over.

Th. van de Ven.

INHOUD:	blz.
Van de bestuurstafel.	2
De Pachthoeve van Tongerlo te Bergeyk.	3
Nieuwe leden.	23
Van de boekenplank.	23
Gothische Dorpskerken en -torens van de Kempische zandgronden.	27
Streekrecept.	31

Kampeerboerderij -- Zwembad
»HOEVE-BIESTHEUVEL«

Hoogcasteren 25, HOOGELOON - Tel. 04979-1257

**CASTELIJNS
NAAIMACHINES**

Breestraat 2c
Hoogeloon
Telefoon 1321

MEULENBROEKS

Aannemer van Grond- Weg- en Waterwerken
Zand en grinthandel
De Hoef 12B
5528 CA Hoogeloon
Telefoon 04978-2252
Telefax 04978-1565

b.v. Houthandel

Gooskens